

Đi tìm nhạc lễ Cần Thơ

Thứ tư, 13/07/2016 10 giờ 37 GMT+0

*** ĐĂNG HUỖNH**

Bài cuối: Mai này, nhạc lễ về đâu?

Câu hỏi đau đầu ấy của những nghệ nhân nhạc lễ Cần Thơ hẳn sẽ khiến nhiều người bối rối bởi giữa nhịp sống hiện đại ngày nay, nhạc lễ đang dần lai căng, mai một. Việc sưu tầm, thống kê để lưu giữ và truyền dạy nhạc lễ là việc cần thiết nhưng chưa được tiến hành ở Cần Thơ. Những lão nghệ nhân xưa nay hiếm, những bí quyết thực hành nhạc lễ độc đáo... hẳn sẽ không thể "sống đời" mà chờ đợi.

*** "Lai hết rồi!"**

Theo khảo sát của chúng tôi trong hành trình đi tìm nhạc lễ ở Cần Thơ, hiện chỉ có khoảng 10 nghệ nhân am hiểu, rành rẽ về loại hình âm nhạc này. Số người làm nhạc lễ còn lại lên đến vài chục, nhưng sơ sài cái trống, cái mõ để "kiếm cơm".

Giới nhạc lễ ở Cần Thơ rất cần sự tiếp sức của ngành chức năng trong bảo tồn và phát huy loại hình âm nhạc cổ truyền này. Trong ảnh: Dân nhạc lễ trong lễ Kỳ Yên đình Vĩnh Trinh (Vĩnh Thạnh). Ảnh: DUY KHÔI

Hơn 75 năm theo nghiệp nhạc lễ, ông Tám Quới (Bình Thủy) ngậm ngùi lau hai cái trống lễ treo trang trọng trong nhà, nói giọng buồn: "Lai hết rồi, còn đâu nhạc lễ hồi xưa". Theo ông Tám, nhiều người trẻ bây giờ không có việc làm nên tìm đến các ban nhạc để xin học

gõ vài ba tiếng trống, tiếng mõ, vậy là "hành nghề". Bất kỳ người đến viếng là ai, lay quỳ, xá hay bái bộ... đều gõ y như nhau, không mang ý nghĩa gì. Còn ông Nhạc Bưởi (Ô Môn) thì xót xa: "Nói thật, đi nhiều đám tang, nhìn nhiều người làm nhạc lễ mà tôi rớt nước mắt. Họ xem thường nhạc lễ quá!". Theo ông, việc nhiều người đem lý, hò, bản xôm trong cái lương, thậm chí là tân nhạc vào nhạc lễ là hoàn toàn sai. Sự có mặt của đàn Organ, Tây Ban cầm... đã phá vỡ không gian nhạc lễ, khiến nhiều người không biết đó là... đám tang hay đám cưới! Cùng nỗi niềm đó, nghệ nhân Năm Chi (Phong Điền) nêu bức xúc: "Nhiều đám tang mà mấy đứa nhỏ đánh trống lay như đánh trống múa lân. Bậy bạ hết sức!".

Nhà nghiên cứu văn hóa dân gian Nguyễn Hữu Hiệp (An Giang) cho rằng, nhạc lễ đang bị coi rẻ và lai tạp. Ông nêu câu chuyện có một làng nọ cúng tế Đình Thần Nguyễn Trung Trực- vị anh hùng kháng Pháp. Vậy mà trong nghi thức cúng tế, tiếng kèn Tây trỗi dậy, rền vang, lẫn át tiếng nhạc lễ trong sự phấn khích của nhiều người! Hiện nay, nhiều lễ cúng danh nhân, cúng Bà, có học trò lễ, múa bóng... nhiều người thích thuê dàn nhạc Tây để thể hiện sự "hoành tráng". "Nhạc Tây vào rồi học trò lễ thủ bộ làm sao, người múa bóng múa thế nào. Vô duyên biết chừng nào, tiếng kèn chát chúa đó!"- nhà nghiên cứu Nguyễn Hữu Hiệp bức xúc. Theo quan điểm của ông, không cổ súy cũng không bài bác việc dàn kèn Tây xuất hiện trong đời sống tín ngưỡng của người Nam bộ, nhưng không thể kết hợp với nhạc lễ theo kiểu song trùng.

Cần Thơ hiện chưa có một nghệ nhân nhạc lễ nào được phong tặng danh hiệu nhà nước. Có ý kiến cho rằng, về giải thưởng, thâm niên và bí quyết thực hành thì ông Tám Quới đáp ứng yêu cầu. Còn với các nghệ nhân còn lại, không tạo cho họ sân chơi thì lấy đâu giải thưởng. Trong khi, danh hiệu ấy họ hoàn toàn xứng đáng được trao tặng. Phải chăng, ngành chức năng đang quên họ trong các đợt lập hồ sơ đề nghị?

Nhìn vào dàn nhạc lễ trong các lễ tang hiện nay, trách sao mọi người vẫn ác cảm gọi là "nhạc đám ma" bởi vắng mặt những nhạc cụ truyền thống như đàn cò, đàn gáo, phết, bạc... và mất hẳn những bài bản cổ truyền mà thay vào đó là vọng cổ, nhạc Bolero, nhạc Trịnh Công Sơn... Đặc biệt, các điệu trống khi diễn tấu hầu như không còn theo một quy định gì; người diễn tấu nhạc lễ thường là bót, đơn giản hóa bài bản, thậm chí bỏ hẳn nhiều nhạc cụ khác nhau trong khi hòa đàn.

*** Cứu nhạc lễ trước khi muộn**

Qua trao đổi với đại diện Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch TP Cần Thơ cũng như Bảo tàng Cần Thơ, được biết định kỳ, ngành văn hóa đều kiểm kê và đưa danh mục di sản phi vật thể vào diện bảo tồn. Nhưng nhạc lễ Nam bộ ở Cần Thơ hiện chưa có trong danh mục đó và cũng chưa có kế hoạch bảo tồn.

Nhạc Bưởi, thể hệ thứ 4 trong gia tộc 5 đời làm nhạc lễ và có công truyền dạy nhạc lễ cho nhiều học trò. Ảnh: DUY KHÔI

Khảo sát ở một số địa phương khu vực ĐBSCL, chúng tôi ghi nhận từ nhiều năm qua, các tỉnh đã có nhiều cách làm bảo tồn nhạc lễ hiệu quả. Tiêu biểu như ở tỉnh Bến Tre, con số thống kê cuối năm 2013 cho thấy, toàn tỉnh có 87 ban nhạc lễ với 312 nghệ nhân. Định kỳ, ngành văn hóa đều tổ chức Liên hoan Nhạc lễ tỉnh Bến Tre, giúp nghệ nhân vừa có dịp giao lưu, trao đổi, vừa được tiếp thêm động lực để an tâm theo nghiệp Tổ. Các địa phương như Long An, Sóc Trăng... cũng đã thực hiện dự án làm phim tư liệu theo kiểu vừa giới thiệu, vừa thị phạm nhạc lễ Nam bộ để lưu giữ và tạo cơ sở lý thuyết cho những người yêu thích học hỏi. Cá biệt, ở xã Mỹ Hiệp, huyện Chợ Mới, tỉnh An Giang, cộng đồng họ Dương ở đây nhiều năm qua đã thành lập và duy trì ban nhạc lễ dòng họ rất bài bản. Hiện ban nhạc lễ có đến gần 50 thành viên, là các em, cháu của dòng họ, được truyền dạy nhạc lễ từ nhỏ. Những điển hình trên cho thấy, việc bảo tồn nhạc lễ vẫn có lối ra, nếu ngành văn hóa "xóc vác".

Nhà nghiên cứu Nhâm Hùng (Cần Thơ) cho rằng, ngành văn hóa Cần Thơ cần sớm vào cuộc để "cứu" nhạc lễ. Trong đó, việc sưu tầm, kiểm kê nghệ nhân, bài bản, kỹ năng trình diễn nhạc lễ và ký âm thang âm, điệu thức là điều rất quan trọng, tạo nền tảng cho việc bảo tồn. Khi đã tìm được các nghệ nhân thực thụ thì địa phương sẽ mở lớp truyền dạy bài bản, tránh làm pha tạp nhạc lễ. Ông Nhâm Hùng đặt vấn đề, Cần Thơ nên xây dựng ban nhạc lễ mẫu mực, đảm bảo từ nhạc lễ, lễ sanh, hương văn... đúng truyền thống, lớp lang để vừa quảng bá nhạc lễ ở Cần Thơ vừa làm hình mẫu để những người yêu thích học hỏi, làm theo.

"Tôi nghĩ, chỉ có đình Bình Thủy dịp cúng Kỳ yên mới có đủ tư cách làm chuyện này"- ông Nhâm Hùng đề xuất.

Nhà nghiên cứu Nguyễn Hữu Hiệp đồng tình với phương cách mở lớp truyền dạy và gọi mở, địa phương cần tiếp sức thành lập các câu lạc bộ, đội, nhóm nhạc lễ; thường xuyên tổ chức liên hoan, giao lưu trên tinh thần học hỏi bởi nhạc lễ rất rộng, không ai dám nói mình đã am tường hết loại hình âm nhạc này. Ông Nguyễn Hữu Hiệp nói thêm: "Nhạc sinh cũng nên từ bỏ tư tưởng cục bộ địa phương "kèn nào trống đó" mà phải hòa hợp, đúng nghĩa giao lưu đích thực. Có như vậy thì nhạc lễ mới phổ biến rộng rãi được".

Trách nhiệm của ngành văn hóa!

Nói nôm na, nhạc lễ Nam bộ là "anh" của đờn ca tài tử, vậy sao "người anh" này bị rẻ rúng quá vậy? Nhạc lễ Nam bộ quý lắm, cần phải gìn giữ, bảo tồn sớm. Tôi cho rằng, trách nhiệm đầu tiên và trên hết là phải của ngành văn hóa. Suu tầm, truyền dạy, loại ra khỏi nhạc lễ những nhạc cụ lai căng, pha tạp là việc ngành văn hóa cần làm, nếu muốn gìn giữ vốn quý của ông cha.

Nhà nghiên cứu Nguyễn Hữu Hiệp

Có nhiều lý do để nhạc lễ hiện nay bị biến tướng và có nguy cơ mai một, có thể kể đến như: nhạc lễ là loại hình âm nhạc nghi lễ, mang tính thiêng nên cộng đồng khó tiếp cận; nhạc lễ không có lời ca như đờn ca tài tử và tính ngẫu biến cao nên khó học; nhạc lễ chỉ tấu lên trong dịp cúng tế, không thường xuyên trong cuộc sống thường ngày nên khó phổ biến. Nhưng cũng cần mạnh dạn chỉ ra nguyên nhân chủ quan là người làm nghề nhạc hoặc vì dễ dãi hoặc do không được học bài bản hay cũng vì áp lực kinh tế mà chấp nhận việc lai căng, pha tạp, làm mất bản sắc nhạc lễ cổ truyền. Bởi thế, bên cạnh việc truyền dạy căn bản cũng cần có chính sách đãi ngộ, tạo điều kiện để nghệ nhân sống được với nghề.

Chiều tháng Bảy mưa dầm, cầm cây đờn cò đen bóng màu thời gian, nghệ nhân Năm Chi kéo một bản đờn réo rắt, ông hỏi: "Chú em nghe vui không, bản Xuân đó, đờn cho hội hè; còn đây là bản Nam nè, buồn lắm!". Nói rồi, ông chuyển qua những cung đờn nghe buồn nảo nuốt. Tiếng đờn buồn như tiếng lòng ông vậy.